
ESEU STRUCTURAT

TEMĂ ȘI VIZIUNE DESPRE LUME ÎN MOARA CU NOROC

- În orice dicționar de termeni literari, *tema* reprezintă acel aspect general de viață pe care un autor alege să îl abordeze într-o creație a sa. Și pentru că nu se poate vorbi despre o creație literară fără a avea în vedere contextul social, istoric, politic sau chiar economic ce a făcut-o posibilă, o temă literară cuprinde – indirect – o întreagă *viziune despre lume* a unei societăți la un moment dat. Astfel, temele nu se rezumă la a fi simple capricii de gust ale prozatorilor, căci nu întâmplător scrie Balzac despre familie, moștenire și paternitate într-o epocă a dezintegrării burgheziei, iar tema colectivizării din *Moromeții* nu apare din senin, ci în plin proces de ideologizare comunistă.
- Tot astfel, nici tema dezumanizării produse de obsesia îmbogățirii din nuvela *Moara cu noroc* de Ioan Slavici – publicată în volumul *Novele din popor*, 1881 – nu poate fi despărțită de realitatea finalului de secol XIX, când principiile societății tradiționale și patriarhale se confruntă deschis cu nou apărutele idei capitaliste.

1. Tipul de nuvelă

- În cultura vremii această nouă realitate autohtonă este prea puțin tematizată, din moment ce moda literară a perioadei promovează traduceri sau proza de senzație construită după model francez. În schimb, Ioan Slavici își manifestă interesul pentru o literatură care să reflecte realitățile românești, iar principalele funcții ale acestei scriituri rămân cea socială și cea moralizatoare. Tocmai aceasta este viziunea creatoare ce stă la baza nuvelei *Moara cu noroc*.
- Astfel, pentru a descrie cât mai convingător noua structură socială ce se conturează la sfârșitul secolului al XIX-lea în Ardeal, anume un spațiu în care tradițiile și obiceiurile arhaice sunt amenințate de relațiile umane bazate pe interesul financiar, Slavici alege să folosească o perspectivă lipsită de idilizare, cât mai obiectivă, nuvela sa câștigând **un caracter realist**. De altfel, influența realistă se manifestă la toate nivelurile textului prin impunerea unor personaje tipologice, prin redarea precisă a spațiului – se folosesc toponime reale ca Ineu, Arad, Oradea, Șicula – și a timpului acțiunii, iar nu în ultimul rând chiar prin perspectiva etică asupra vieții.
- Totodată, autorul realizează că tensiunea pe care o produce întâlnirea mentalității tradiționale cu aceea capitalistă nu poate fi verosimilă în lipsa unor minime sondări ale interiorității personajelor. Prin urmare, naratorul obiectiv al lui Slavici utilizează adeseori stilul indirect liber sau le permite personajelor monologuri interioare, aspecte narative ce duc invariabil la o primă formă a analizei psihologice din literatura română. *Moara cu noroc* poate fi considerată, în consecință, și o **creație psihologică**.

2. Scene reprezentative care reflectă tema

- Așadar, prin combinarea celor două tehnici narative – crearea iluziei vieții și analiza psihologică –, Ioan Slavici prezintă pe tot parcursul acțiunii efectele dezumanizante ale obsesiei înavățirii.
- Chiar în incipitul nuvelei, **dialogul pe care îl poartă bătrâna cu Ghiță** scoate la iveală confruntarea dintre mentalitatea tradițională cumpătată, ce pune în prim-plan liniștea și fericirea familiei, și gândirea capitalistă, așa-zis modernă. Simbolizând înțelepciunea populară, bătrâna știe că bogăția nu are cum să determine fericirea: *Omul să fie mulțumit cu sărăcia sa, căci, dacă e*

vorba, nu bogăția, ci liniștea colibeii tale te face fericit. Ea nu poate înțelege tendința tinerei generații spre noutate, din moment ce modelul idilic pe care și l-a asumat a funcționat atâtea secole: ...nu înțeleg nemulțumirile celor tineri și mă tem ca nu cumva, căutând acum la bătrânețe un noroc nou, să pierd pe acela de care am avut parte până în ziua de azi și să dau la sfârșitul vieții mele de amărăciunea pe care nu o cunosc decât din frică. În schimb, ginerele Ghiță ironizează cumpătarea și reticența la schimbare a bătrânei. Pentru el, respectarea căilor bătătorite înseamnă o plictiseală casnică și drumul spre cea mai sigură alienare: ...să ne punem pe prispa casei la soare, privind eu la Ana, Ana la mine, amândoi la copilaș, iară d-ta la tustrei. Iacă liniștea colibeii.

▪ Dacă la început alegerea tânărului se dovedește a fi profitabilă, pe parcurs excesele la care îl conduce lăcomia de bani confirmă temerile bătrânei, astfel încât dezumanizarea lui Ghiță intră pe o pantă fără de întoarcere. **Episodul narativ** semnificativ în acest sens este acela **în care protagonistul se retrage să numere banii de unul singur**. De obicei, contabilizarea profitului era un ritual săptămânal la care participa întreaga familie. Însă, după ce acceptă banii obținuți de Lică în urma unei crime, bărbatul începe să se înpăimânte de jocul în care a acceptat să intre. Scena prezintă un Ghiță egoist, înstrăinat, chiar paranoic, care *pe când ele [bătrâna și Ana] stăteau de sfat, se afla singur în odaia de lângă birt și-și număra banii, îi număra singur, fără zgomot și ascuțindu-și mereu urechea, pentru ca să-i ascundă îndată ce ar simți că se apropie cineva.*

3. Elemente ale textului narativ semnificative pentru ilustrarea viziunii despre lume

▪ Mai mult, așa cum era de așteptat, faptul că Slavici alege modelul nuvelei realiste cu accente psihologice pentru a contura tema dezumanizării influențează toate elementele de construcție narativă.

✓ Pe de o parte, **conflictul** exterior, de natură socială, dintre Ghiță și Lică este abordat din perspectiva efectelor pe care acesta le produce asupra psihologiei protagonistului. În consecință, prin stil indirect liber și monolog interior naratorul obiectiv propune fragmente întregi de analiză psihologică menită să redea zbuciumul interiorității lui Ghiță. Astfel, tânărul cârciumar simte în el *ceva mai tare decât voința proprie*, se izolează de familie, nu se mai teme nici măcar de moarte, singura lui dorință ajunge să fie răzbunarea pe Lică, iar în cele din urmă o ucide cu sânge rece pe Ana.

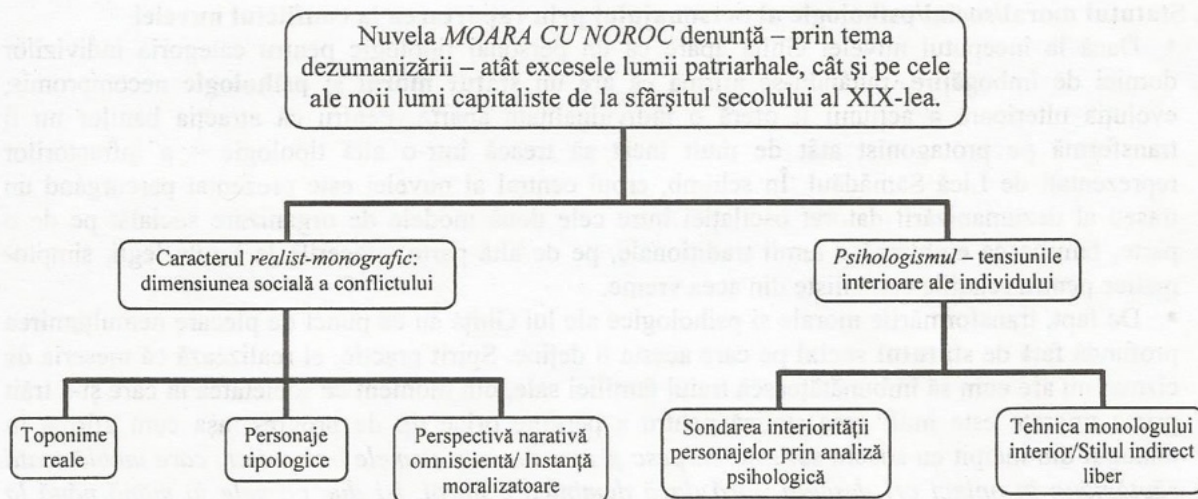
✓ Pe de altă parte, **reperele spațio-temporale** confirmă aceeași strânsă legătură dintre realitatea socială și problemele morale sau psihologice pe care apariția capitalismului le presupune. Descrierea amănunțită a locului și a timpului în care se desfășoară acțiunea, prin utilizarea detaliului semnificativ, ține de o tehnică pur realistă: *De la Ineu drumul de țară o ia printre păduri și peste țarine, lăsând la dreapta și la stânga satele așezate prin colțurile văilor. Timp de un ceas și jumătate drumul e bun, vine apoi un pripor pe care îl urci și după ce ai coborât iar la vale trebuie să faci un popas, să adapi calul ori vita din jug și să le mai lași timp de răsuflare, fiindcă drumul a fost cam greu, iară mai departe locurile sunt rele. Aici în vale e Moara cu noroc.* Însă naratorul include o serie de amănunte care conferă nuvelei un sens simbolic cu puternice implicații etice. De exemplu, spațiul în care se petrec majoritatea acțiunilor poartă numele de *Moara cu noroc*, sintagmă care dă și **titlul** nuvelei. Mai degrabă ironic, așa cum se poate deduce din deznodământul narațiunii, acest nume demonstrează că distanța dintre *noroc* și *ghinion* este tot mai mică, într-o lume în care câștigul înseamnă crimă sau înșelăciune. Chiar dacă naratorul nu-i oferă o atenție la fel de mare ca în cazul prezentării spațiului, nici timpul desfășurării evenimentelor nu este omis.

După cum naratorul nu ezită să confere indicilor temporari și o încărcătură simbolică. Cârciuna este luată în arendă de Ghiță chiar de sărbătoarea Sf. Gheorghe, care, în tradiția creștină, simbolizează înfrângerea răului, însă păcatele acestei lumi, înmulțite chiar pe parcursul acțiunii, pot fi ispășite doar în finalul nuvelei, ce stă sub semnul Paștilor – zilele ce preced acest praznic fiind numite de creștini Săptămâna Patimilor.

✓ Mai mult, toată acțiunea nuvelei este dependentă de o **perspectivă narativă dindărăt** care aparține unui narator obiectiv, impersonal, a cărui viziune moralizatoare despre lume este bine ascunsă de intervențiile personajelor sale. Nici măcar judecățile etice explicite nu îi aparțin acestuia, ci sunt atribuite bătrânei ca simbol al înțelepciunii populare. Deci vocea naratorială aparține, de fapt, întregii comunități, tuturor și nimănui în același timp.

4. Concluzie

- În concluzie, tema dezumanizării produse de obsesia îmbogățirii pune exemplar în evidență viziunea lui Slavici despre societatea rurală românească de la sfârșitul secolului al XIX-lea. De asemenea, corelând printr-un stil simplu, clar și concis cele mai adecvate tehnici narative – descrierea realistă prin care obține efectul de iluzie a vieții, dar și analiza psihologică ce îi servește la sondarea interiorității personajelor –, autorul nuvelei *Moara cu noroc* poate fi considerat un precursor al prozei cu tematică rurală din literatura secolului XX, de la Liviu Rebreanu și până la Marin Preda.

ESEU STRUCTURAT

PARTICULARITĂȚI DE CONSTRUCȚIE A PERSONAJULUI ÎN MOARA CU NOROC

- Una dintre caracteristicile fundamentale ale nuvelei este aceea că se axează pe evoluția unui singur personaj. Protagonistul este responsabil, astfel, nu numai de propria sa devenire, ci și de a celorlalte personaje, ba chiar de nașterea conflictului. Din această cauză transformările eroului urmează un tipar previzibil, fără mari rupturi. Altfel, coerența lumii pe care specia încearcă să o redea într-un număr restrâns de pagini ar fi amenințată. În plus, datorită faptului că o nuvelă, prin definiție, cuprinde puține personaje, rolul actantului principal ajunge cu atât mai important cu cât contribuie în mod decisiv la conferirea unei minime consistențe care să le facă viabile pentru dezvoltarea acțiunii.
- Recunoscut pentru meticulozitatea arhitecturii narative, Ioan Slavici se dovedește foarte atent mai ales în ceea ce privește conturarea personajelor sale. De fapt, critica literară, de la Tudor Vianu la Magdalena Popescu sau Nicolae Manolescu, identifică punctul forte al artei narative a lui Slavici în construcția de personaj. Deși eroii săi provin din universul rural al Ardealului de secol XIX, autorul nu ezită să le imprime multora dintre ei o complexitate aparte, adică, așa cum afirmă G. Călinescu, *acel amestec de bine și rău ce se află la oamenii adevărați*. Probabil cel mai bun exemplu în acest sens este reprezentat de cizmarul Ghiță, personajul principal al nuvelei *Moara cu noroc*.

1. Statutul moral/social/psihologic al personajului prin raportarea la conflictul nuvelei

- Dacă la începutul nuvelei Ghiță apare ca un personaj tipologic pentru categoria indivizilor dornici de îmbogățire, putându-se afirma că are un **statut moral și psihologic** necompromis, evoluția ulterioară a acțiunii îi oferă o individualitate aparte. Pentru că atracția banilor nu îl transformă pe protagonist atât de mult încât să treacă într-o altă tipologie – a infractorilor reprezentați de Lică Sămădăul. În schimb, eroul central al nuvelei este prezentat parcurgând un traseu al dezumanizării datorat oscilației între cele două modele de organizare socială: pe de o parte, familia ca emblemă a lumii tradiționale, pe de altă parte, afacerile la limita legii, simptome pentru relațiile capitaliste din acea vreme.
- De fapt, transformările morale și psihologice ale lui Ghiță au ca punct de plecare nemulțumirea profundă față de **statutul social** pe care acesta îl deține. Spirit practic, el realizează că meseria de cizmar nu are cum să îmbunătățească traiul familiei sale, din moment ce societatea în care și-a trăit prima tinerețe este mult prea statică pentru a permite orice tip de progres, așa cum afirmă în dialogul din incipit cu soacra sa: *...să cârpesesc și mai departe cizmele oamenilor, care umblă toată săptămâna în opinci ori desculți, iară dacă duminică e noroi, își duc cizmele în mână până la biserică*. Înțelegând că în acest ritm este pe cale să-și piardă chiar puținii clienți pe care îi mai avea, Ghiță se mută din lumea închisă, acolo unde nu se întâmplă nimic, la cârciuma de la *Moara cu noroc*, adică într-un spațiu departe de satele orânduite după un tipar patriarhal. Ajuns într-un loc în care legile capitaliste au pătruns deja – primul arendaș al morii fiind obligat de nevoile numeroșilor drumeți să o transforme în cârciumă –, Ghiță se simte privilegiat și datorită hârniciiei sale își schimbă până și nou câștigatul statut social de simplu arendaș. *Moara cu noroc* se transformă astfel în *cârciuma lui Ghiță*.

2. Elemente ale textului semnificative pentru realizarea personajului

▪ Trecerea protagonistului de la *tipologie* – statutul social – la *individualitate* – statutul moral și psihologic – este susținută prin toate elementele de construcție ale textului narativ.

✓ În primul rând, **perspectiva naratorului** obiectiv și impersonal ce ajută la crearea caracterului realist al nuvelei permite atât descrierea verosimilă a evoluției sociale a lui Ghiță, cât și redarea zbuciumului său interior. Dacă pentru a construi un personaj veridic în contextul societății ardelenne de la sfârșitul secolului al XIX-lea naratorul se axează pe detaliile referitoare la mediul în care trăiește personajul și la condiționările sale inerente, când se vede nevoit să prezinte interioritatea acestuia instanța narativă folosește **stilul indirect liber** sau îi permite personajului fragmente de **monolog interior**, care duc la o tehnică a analizei psihologice surprinzătoare prin modernitatea sa.

✓ În al doilea rând, o astfel de strategie naratorială conduce la dublarea **conflictului** nuvelei, așa încât tensiunea epică manifestată la început doar pe un plan exterior – opoziția dintre bătrână și Ghiță sau dintre Lică și protagonist – se transferă într-un conflict interior ce are la bază trăirile contradictorii ale eroului. Astfel, tânărul cârciumar simte în el *ceva mai tare decât voința proprie*, se izolează de familie, nu se mai teme nici măcar de moarte, singura lui dorință ajunge să fie răzbunarea pe Lică, iar în cele din urmă o ucide cu sânge rece pe Ana.

✓ De asemenea, complexitatea personalității lui Ghiță atât de elocvent surprinsă de narator prin construcția conflictului poate fi evidențiată pe tot parcursul **acțiunii** prin intermediul **mijloacelor de caracterizare** la care apelează Slavici. *Personaj rotund*, datorită faptului că își schimbă însușirile pe parcursul narațiunii, Ghiță este totuși prezentat în incipit drept un personaj tipologic, așa cum reiese din caracterizarea indirectă prin acțiunile sale. Om al faptelor, nu al vorbelor, *cârciumarul este* – după cum observă Magdalena Popescu – *un ins energic, cu gustul riscului și al aventurii*. Acum fondul său uman nu este încă pervertit de gustul banilor, el dorind doar bunăstarea familiei. Și, într-adevăr, raționamentul lui funcționează atâta vreme cât afacerea e prosperă, clienții sunt tot mai numeroși, iar viața idilică pare a pune stăpânire pe membrii casei sale, conform caracterizării directe făcute de narator: *Sâmbăta de cu seară locul se deșerta și Ghiță, ajungând să mai răsufle, se pune cu Ana și cu bătrâna să numere banii, și atunci el privea la Ana, Ana privea la el, amândoi priveau la copilași, căci doi erau acum, iară bătrâna privea la câteșpatru și se simțea întinerită, căci avea un ginere harnic, o fată norocoasă, doi nepoți sprinteni, iară sporul era dat de la Dumnezeu, dintr-un câștig făcut cu bine*. Transformarea lui Ghiță nu întârzie însă să apară, iar mobilul este reprezentat de apariția lui Lică la cârciumă. Chiar după prima întrevvedere cu Sămădăul în mintea protagonistului se ivesc primele *gânduri grele*. Pentru a-și reface echilibrul pierdut de intervenția brutală a căpeteniei porcarilor, cârciumarul cumpără două pistoale, îl angajează pe Marți, un *ungur înalt ca un brad*, și aduce doi căței pe care îi antrenează de mici să fie de temut. Totuși, liniștea căutată de erou nu este dobândită cu niciun chip, iar naratorul rezumă transformările prin modul în care Ana îl percepe pe soțul ei: *Acum el se făcuse mai de tot ursuz, se aprindea pentru orice lucru de nimic, nu mai zâmbea ca mai înainte, ci râdea cu hohot, încât îți venea să te sperii de el, iar când se mai hârjonea câteodată cu dânsa își pierdea lesne cumpătul și îi lăsa urme vinete pe brațe*.

3. Principala trăsătură de caracter a personajului redată prin două scene reprezentative

▪ Panta pe care a apucat-o personajul principal este atât de abruptă, încât Ghiță simte că nu își mai poate controla propria existență. Tensiunea acumulată îl determină pe fostul cizmar să se îndepărteze de Ana, mai apoi devine egocentric, considerând că numai problemele sale contează, iar în cele din urmă ajunge obsedat de răzbunarea împotriva lui Lică, chiar cu riscul periclitării vieții celor apropiați. Acest drum spre dezumanizare este excelent redat în nuvelă prin stil indirect liber și monolog interior, ambele fiind modalități inedite de **autocaracterizare**. De exemplu, după o ceartă cu Ana, Ghiță *ar fi voit să meargă la ea, să-i ceară iertare și s-o împace, dar nu putea; era în el ceva ce nu-l lăsa și așa ieși afară, ca să fie singur cu gândurile sale*. Mai mult, dramatismul stărilor pe care le parcurge eroul este accentuat de faptul că, deși comportamentul său e uneori incoerent, el nu își pierde niciodată luciditatea, ci încearcă să-și justifice faptele prin destinul tragic urzit: *Ei! Ce să-mi fac dacă e în mine ceva mai tare decât voința mea?! Nici cocoșatul nu e însuși vinovat că are cocoasă în spinare: nimeni mai mult decât dânsul n-ar dori să n-o aibă*. Singura modalitate de a-și păstra iluzia echilibrului rămâne pentru protagonist încercarea de a le da celorlalți impresia că e stăpân pe situație, din moment ce a învățat din experiența relațiilor capitaliste că *cinstit nu e decât omul care a astupat gurile rele*. Însă, cele mai apropiate persoane ale sale, soția Ana și dușmanul Lică, dezvăluie cu ușurință **principala sa trăsătură de caracter: dezumanizarea**. Parcă pentru a răspunde etichetei pe care Sămădăul i-o conferă – *tu ești om, Ghiță, om cu multă ură în sufletul său, și ești om cu minte: dacă te-aș avea tovarăș pe tine, aș râde și de dracul și de mumă-sa* –, arendașul Morii cu noroc acționează în finalul nuvelei total irațional. Doar dintr-o dorință obsesivă de a se răzbuna pe Lică, acesta o expune pe soția sa, oferind-o drept momeală Sămădăului, și își pune toate speranțele în jandarmul Pinte. Destinul său tragic nu mai surprinde pe nimeni, din moment ce Ghiță se comportă ca o brută când o ucide pe Ana, *apăsând cuțitul tot mai adânc spre inima ei*.

4. Concluzie

▪ Așadar, dezumanizarea lui Ghiță produsă de obsesia îmbogățirii pune exemplar în evidență viziunea lui Slavici despre societatea rurală românească de la sfârșitul secolului al XIX-lea. De asemenea, corelând printr-un stil simplu, clar și concis cele mai adecvate tehnici narative – descrierea realistă prin care obține efectul de verosimilitate a personajului, dar și analiza psihologică ce îi servește la redarea metamorfozelor interioare ale personajului –, autorul nuvelei *Moara cu noroc* construiește un personaj complex care, alături de Ion și de Ilie Moromete, rămâne un prototip neidealizat al universului rural românesc.

Ioan Slavici